

- A FALU KÜLTERÜLETE -

1864-ben Pesty Frigyes országosan megszervezte a helynevek gyűjtését. Általában a falvak bírói írták össze a határ földrajzi neveit, a dűlőneveket. Ebben a jelentésben olvashatjuk, hogy a „Sikátor Borsod megye határszélén, a Budapesti kerület, Szentpéteri szolgabírói Járáshoz tartozik, e vidék Erdőhát elnevezéssel is bír.”

A község eredetére ennyit jegyeztek fel: „A nép ajkán hagyományt képél, hogy a tatárjáráskor úgy nevezett szaladó világba néhány katona, mint nagy erdőségben keresvén menedéket, letelepedett.”

Nevének magyarázatára írták: „Sikátornak neveztetik, mint félreeső zúg hely, e község egy félre eső szoros völgyecskében van elszigetelve.”

A jelentésben 88 helynevet, határrész nevet jegyeztek fel. Mellette a terület hasznosítását is megjegyezték, s ez mutatja, hogy többségében erdő volt. 56 ilyen területet neveztek meg. A szántott terület mindössze 18 volt. Ezek többsége a lápokban, völgyfeneken, hegytetőn, ormon jegyeztek fel, s ebből kitűnik, hogy az erdők között kisebb-nagyobb sík területet használták szántott területként. Így ezek nem lehettek kiterjedt területek, nagyobb táblák. Az egész határban csak három rétdarabot neveztek meg. Ezek közül egynél, a Tóköz rétnél megemlézték, hogy „azelőtt itt tó volt a községen alól”. Az idősek úgy emlékeztek meg, hogy régen az erdő alját, az erdő tisztásait használták legelőként.

A neveket vizsgálva sok felvilágosítást kapunk a terület állat- és növényvilágáról. „Hajdan medve is tanyázott” a Medvesnek nevezett erdőben állítják. Farkas, róka, gyakori volt, de a vadmacska sem volt ritka. A Disznóverem-völgy elnevezés a vaddisznó elleni védelemre utal. A magas bérceken a keselyű, lenn a szélesebb völgyekben a varjak tanyáztak. A nevek mutatják, hogy méhtenyésztés is folyt.

Az erdők uralkodó fája a bükkfa volt, itt „bik”fának mondják. A „tőgyes”, tölgyfa között a meggyfa, mogyoró és fűzfa is előfordult. Az utóbbiból a cigányok a legkülönbözőbb használati eszközöket készítették, sőt esztergályoztak is belőle, tudjuk meg a helynevekből.

A haranglábról a község történeténél már szoltam. A nevekből tudjuk meg, hogy a falu feletti dombon valamikor egy kastély is volt. Odébb a romocska is egy épületre emlékeztet. A Várhegy is gondolkodóba ejti az erdőjárót. Épület itt nem volt, de az üregei menedékkül szolgáltak a lakosságnak a „Szaladó világban.” A Peres-erdő a terület birtoklásáért folytatott perre emlékeztet a hangonyiakkal kapcsolatban.

Így vizsgálhatnánk sorra a közel másfélszáz évvel ezelőtt feljegyzett helyneveket. Sok olyan elnevezést találni, melynek eredetét, magyarázatát a mai ember, de az öregek sem ismerik már. Ilyenek a Bencső, Basaló, Cederna, Kapucsény, Szuliszka, Zigárhoz stb.

A nevek vizsgálata nemcsak a korabeli természeti képet mutatják meg, hanem az akkori, a környékben lakó ember életére is mutatók lehetnek. A sikátori nevek bizonyítják, hogy lakóik megélhetését régen az erdőből adódó lehetőségek – a fa értékesítése, megmunkálása, az állatok legeltetése, makkoltatása – és kisebb mértékben a megművelhető területek biztosították. Megmutatják a lakosság kapcsolatait a szomszédos területekkel. A Vásárút a Rima völgyével kötötte össze a falu lakóit.

1969-ben a Megyei Tanács szervezésében gyűjtöttem össze az Ózdi járás községeinek ma használatos földrajzi neveit. Ebből ismertetem Kissikátor külterületének neveit.

A gyűjtést a Földhivatal kataszteri térképeinek átvizsgálásával, feljegyzésével kezdtem. E térképekre csak a dűlők neveit jegyezték fel, pl. Havas, Medves, Telekes stb. Amikor kimentem a községbe, felkerestem az idős földműves embereket. Maruzsi Ferencet 83 év, Csuhaj Kálmánt 69 év, Kovács Józsefet 76 év. Egy-egy területről érdeklődve vagy a határba egy területre mutatva megkérdeztem a nevét. A legtöbb esetben nem egytagú helynévvel válaszoltak, hanem a terület kataszteri neve után a térszínformát is megjelölték kérés nélkül is, pl. Macskás bik hegyese, vagy feneke. A név második tagja részletesen

tájékoztató a domborzati viszonyokról. Az hogy milyen mértékig vált általánossá a térszínformákkal való kiegészítés a névhasználatban, bizonyítja a lakosság szoros kapcsolatát a határral, a földdel. Gazdái, vagy munkahelyei voltak a dűlők részei. Az uradalmakban, ahol nagy területeken, nagy táblákban gazdálkodtak, dolgoztak, nem volt szükség a részletek ismeretére. Gyakran számokkal jelölték a táblákat. A kis gazdák, kis birtokosoknál szükség volt a terület részletesebb ismeretére, megnevezésére s így történt, hogy a használatos helynevekből pontosan tájékozódhatunk a domborzati viszonyokról, a nevek alapján is megismerhetjük a térszínformákat.

A térszínformák meghatározását szolgálták a következő kiegészítő nevek: hegy, tető orom, bérc fő vagy feli, oldal, verő, árnyék, völgy, eleje, feneke, alja, fara, laposa, meg, lápa, domb.

Az 1864. évi összeírásban a domborzati viszonyokat nem jelölik, csak a völgy orom és lápa közül határozták meg némelyiket. A művelési viszonyt vizsgálva kitűnik, hogy több erdőrészből az erdő kivágása után szántóföldet alakítottak ki. Még feltűnőbb a változás a tanyák területén. Az 1864-es, 188-as katonai térképen csak Szilakszó-, Czinegés-pusztát és Villáros-tanyát jelölték. 1969-ben 12 tanyát soroltak fel. A Pesty-féle összeírásból azt látjuk, hogy a határ minden részében volt forrás, amit itt kútnak neveztek.

- A TANYÁK -

Az 1864. évi helynévösszeírásban tanyahelyeket nem említenek, csak Szilakszót, mint pusztát jegyezték fel. Az 1883-as katonai térképen már feljegyezték Czinegés-pusztát is. Több tanyajelöléssel a századforduló előtt sem a térképen, sem a helynévtárakban ne találok. A századforduló után kezdték használni Sikátoron a tanya elnevezést. Így jelölték az első világháború előtt létesült külterületi lakóhelyeket, a Vargomási-tanyát és a Kovácshányás-tanyát.

A trianoni határ megállapítása után az 1924. évi, helyszíni megújítás alapján készült 75 000 katonai térképen már sorra feljegyezték a létesült új tanyákat, így a Villárosi-, Kukó-, Macskás-, Járnokfői-tanyákat. Ez bizonyítja, hogy a trianoni béke után sűrű tanyarendszer alakult ki Kissikátorban. Felmerül a kérdés, mi az oka annak, hogy itt annyi tanya létesült, míg a szomszédos községekben csak néhányat találni?

Erre Molnár Sándor, az egykori tanyás gazda az alábbi magyarázatot adta. Munkalehetőség Sikátorban nem volt, de a környéken sem. A kicsiny földből a családot eltartani nem tudta. Megszűnt a környékbeli erdők kitermelése és a fa feldolgozása. Korábban erdei munkás, famunkás volt. Az országhatár megvonása után jól jövedelmezett a csempészet. Az erdőn keresztül állatokat csempészték Csehszlovákia területére. Ott eladták és az árából iparcikkeket hoztak. Azt pedig Ózdon, Ózd környékén adták el jó pénzért. Az erdei munkás korában, de a csempészetből is félre tett minden pénzt és az 1920-as évek végén a Rengetláb-völgyben megvett egy kivágott erdőrészt egy budapesti zsidó kereskedőtől. Ezen kezdett gazdálkodni.

A kissikátori lakosok közül többen a zsidó tulajdonostól megvásároltak 20-40 hold erdőterületet és ott a legszükségesebb épületet megépítették. Kiköltöztek a tanyára. A kivágott erdő helyén csak annyi szántóföldet alakítottak ki, hogy a család részére az élelem és az állatok takarmánya megteremjen. A többi terület legelő volt. Fő tevékenységük az állattenyésztés volt. Állataikat, a szarvasmarhákat, sertéseket, juhokat eladásra nevelték, és a Sajó völgyében értékesítették.

A fenti tanyákon kívül az 1920-as években további tanyák létesültek. Ezek a Kisragyvási-, Nagyragyvási-, Kiscinegés- vagy Kiszi-tanya, Lacópadja-, Medve- vagy Szakó tanya, Molnár- és Széki-tanya.

Azokat a tanyákat, melyek a tsz. szervezéséig, 1950-ig fenn maradtak a megalakult tsz vette birtokba, de magát a tanya területét, és az épületeket nem hasznosították, s azok elpusztultak. A 15 tanya közül napjainkig csak öt tanya maradt meg. A Kisragyvas-, Nagyragyvas-tanya, ahol több család is lakik, a Vargomási- és a Macskás-tanya, valamint a tsz által létesített Kisberek-tanya.

A tanyák részletesebb ismertetését a „Függelékben” mutatom be.